

УДК 37.013.75

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ З ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Бодруг Наталія Анатоліївна
м.Кременець

У статті розкрито сутність педагогічної майстерності, схарактеризовано структурні елементи моделі формування педагогічної майстерності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін за допомогою інтерактивних технологій. Педагогічну майстерність розглядається як обов'язковий елемент професійної компетентності майбутнього педагога. Проаналізовано специфіку навчально-виховного процесу навчального закладу в аспекті формування педагогічної майстерності.

Ключові слова: майбутній учитель, модель, навчально-виховний процес, педагогічна майстерність.

Постійне вдосконалення й оновлення змісту і технологій підготовки фахівців на основі компетентнісного підходу є важливою проблемою реформування системи вищої професійної освіти в Україні. Враховуючи сучасні загальноосвітні тенденції, зміна основної парадигми освіти конкретизується у вимогах до підготовки вчителів, здатних успішно працювати у конкурентноспроможному, громадянському суспільстві, в якому вчитель та

система загальноосвітніх закладів відіграють важливу роль. У цьому випадку постає актуальною проблема побудови принципово нової моделі підготовки компетентних майбутніх учителів, а саме, вчителів, яким притаманний високий рівень педагогічної майстерності.

Питання змісту, структури та виявів педагогічної майстерності педагога добре розроблене завдяки дослідженням сучасних українських вчених (Є.Барбіна, І.Зязюн, Л.Крамущенко, І.Кривонос, О.Мірошник, В.Семиченко, Н.Тарасевич та ін.).

Водночас недостатньо уваги приділено формуванню педагогічної майстерності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Нез'ясовано залишається структурна модель підготовки таких фахівців за допомогою інтерактивних технологій.

Мета статті – теоретично обґрунтувати і розробити структурно-функціональну модель формування педагогічної майстерності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін за допомогою інтерактивних технологій.

Педагогічну майстерність ми розглядаємо як обов'язковий

елемент професійної компетентності майбутнього педагога. Тому, випускник вищого педагогічного навчального закладу повинен мати принаймні реконструктивний (середній), а краще – творчий (високий) рівні педагогічної майстерності. Щоб досягти цієї мети та поєднати результати теоретичних пошуків, експериментальних методів наукового дослідження та реалізувати інноваційні підходи до організації професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у певну структуру взаємопов'язаних складових ми застосовували метод моделювання процесу навчання студентів у ВНЗ за нашою методикою.

Під моделлю (лат. *modulus* – міра, зразок) розуміється уявна або матеріально реалізована система, котра відображає, відтворює або імітує будову і дію якого-небудь об'єкта дослідження (природного чи соціального) та використовується для одержання нових знань про нього [1, с.683].

Модель обов'язково має містити прогностичний аспект, що пов'язує інформаційний образ теперішнього з теоретичним образом майбутнього. У процесі пізнання модель заміщає об'єкт і сама стає об'єктом дослідження [6, с.271].

У контексті нашого дослідження модель – це система організації навчально-виховної, пізнавальної, творчо-пошукової, самостійної діяльності студентів за певною методикою, що сприяє успішному формуванню педагогічної майстерності.

У процесі побудови моделі формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів гуманітарних дисциплін ми спиралися на різні концепції: системно-рольова модель формування особистості (Н.Таланчук), модель соціально-педагогічної діяльності (О.Бепалько), педагогічна та психологічна структура діяльності вчителя (Н. Кузьміна).

Розроблена модель гіпотетично відображає ефективність використання інтерактивних технологій у вищій школі за експериментальною методикою підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Водночас ця модель виступає джерелом емпіричних та теоретичних знань про можливості і наслідки впровадження об'єктованої методики професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Графічне зображення авторської педагогічної моделі представлено на малюнку нижче.

У моделі відображено поєднання і взаємозв'язок таких її складових, як *мета* формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів гуманітарних дисциплін засобами інтерактивних технологій; структурні компоненти *педагогічної майстерності*; *інтерактивні складові формування педагогічної майстерності* (зміст, методи, форми і засоби), які реалізувалися за певних *педагогічних умов* навчання студентів; *завдання*, які *поетапно* реалізуються; *критерії*, *компоненти*, та *рівні* сформованості педагогічної майстерності студентів, що відображається у *результаті* проведеного експериментального дослідження – сформованій педагогічній майстерності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Зупинимось на більш докладному аналізі та характеристиці компонентів нашої моделі.

Вибір педагогічної мети визначає засоби її досягнення та обумовлює шляхи її реалізації. Вважаємо, що мета повинна бути спрямована на кінцевий результат. Наша мета – формування високого рівня педагогічної майстерності у майбутніх учителів гуманітарних дисциплін засобами інтерактивних технологій.

Наступним, ми вважаємо за доцільне, назвати та охарактеризувати складові поняття «педагогічної майстерності».

Вивчення і аналіз педагогічних праць та дисертаційних досліджень дозволяє нам робити висновки, що педагогічна майстерність – це характеристика педагогічної діяльності, яка здійснюється на високому рівні. Їй притаманні такі ознаки: високий показник розвитку вмінь навчати дітей, безпомилково знаходити і розвивати в них задатки й нахили, формувати позитивні риси характеру [2; 4; 6].

Проаналізувавши складові педагогічної майстерності, ми дійшли висновку, що її головною характеристикою є гуманістична спрямованість. Оскільки спрямованість особистості розглядається як її ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації тощо, то гуманістичну спрямованість учителя – розглядаємо як спрямованість на осо-

бистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних та етичних норм поведінки [2; 4; 6].

Важливим елементом педагогічної майстерності вчителя є й друга складова – професійна компетентність, що характеризує єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, його професіоналізм. [3, с.69-73.]

Швидкість набуття майстерності не регламентується лише накопиченням професійних знань. Є індивідуальні передумови успішності діяльності, стимулятори професійного зростання педагога – здібності.[2, с.33] На основі досліджень В.Вернадського, Л.Виготського, Г.Костюка, А.Щербакова, Н.Кузьміної, М.Скаткіна, А.Леонтьєва та ін. можна виокремити такі провідні здібності до педагогічної діяльності: дидактичні, виховні, організаційні, перцептивні, комунікативні, сугестивні, дослідницькі, науково-пізнавальні.

Наступною складовою педагогічної майстерності є педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя. Знання, спрямованість і здібність без умінь, без володіння способами дій не є гарантією високих результатів. Педагогічна техніка – це комплекс умінь, що дають змогу досягнути оптимальних результатів у навчання і вихованні учнів [4, с.88]. У педагогічній техніці виявляється здатність до регулювання власного самопочуття, уміння вчителя використовувати свій психофізичний апарат, вербальні та невербальні засоби комунікації та виховного впливу на учнів. Завдяки цим умінням педагог створює свій професійний імідж.

Наші дослідження показали, що успішне формування педагогічної майстерності студентів забезпечується дотриманням педагогічних умов. Саме поняття «умова» в педагогічній літературі трактується неоднозначно. В енциклопедичному словнику «умова» розглядається як сукупність факторів, які впливають на успішність протікання будь-якого процесу [11, с.956].

В.Слободчиков під умовами розуміє освітній простір, який являє собою не тільки зовнішнє середовище, а й духовний простір особистостей, які навчають і навчаються. Він вважає, що саме в цьому просторі може відбуватися усвідомлене і цілеспрямоване проектування таких життєвих ситуацій (у тому числі й освітніх), у яких стає можливим і справді особистісне самовизначення, і отримання суб'єктності, й авторства осмислення дій [10, с.69].

Формування педагогічної майстерності майбутніх педагогів гуманітарних дисциплін може бути успішним і результативним процесом в умовах творчого освітнього середовища, тобто сукупності матеріальних і духовних факторів та педагогічних засобів, що сприяють перетворенню студента на вчителя-професіонала.

Проектуючи педагогічні умови ми прагнули, щоб кожна із них сприяла формуванню компонентів педагогічної майстерності (гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний та організаційний) [5, с.54-62]. Ми визначили такі *педагогічні умови*: удосконалення навчально-виховного процесу шляхом розвитку мотивації педагогічної майстерності; поетапне формування педагогічної майстерності через педагогічну практику та позанавчальні заходи; забезпечення суб'єкт-суб'єктивної взаємодії викладача та студентів у процесі формування педагогічної майстерності; діагностування та корекція процесу формування педагогічної майстерності.

У сучасній освіті змінилися пріоритети: відбувся перехід до педагогіки партнерства, співробітництва, співтворчості, суб'єкт-суб'єктних стосунків між наставниками та вихованцями. Сучасний педагог має бути не тільки джерелом знань та суб'єктом контролю, а й організатором активної самостійної пізнавальної діяльності студентів, їхнім консультантом і помічником.

Результати аналізу наукових джерел вказують на те, що серед спектру педагогічних інновацій об'єктом і предметом психолого-педагогічних досліджень багатьох авторів є технології інтерактивного навчання, оскільки «інтерактивні підходи сьогодні є найбільш ефективними, бо ставлять того, хто шукає знань, в активну позицію їх самостійного освоєння... і шукача істини» [8, с.225].

Даному питанню присвячені дослідження К.Баханова, О.Глотова, К.Нор, О.Пехоти, Л.Пироженко, О.Пометун, Г.П'ятакової, Г.Цукерман, О.Ярошенко та ін. Як специфічна категорія інтерактивні технології розглядаються М.Кларінім, В. Гюзее-

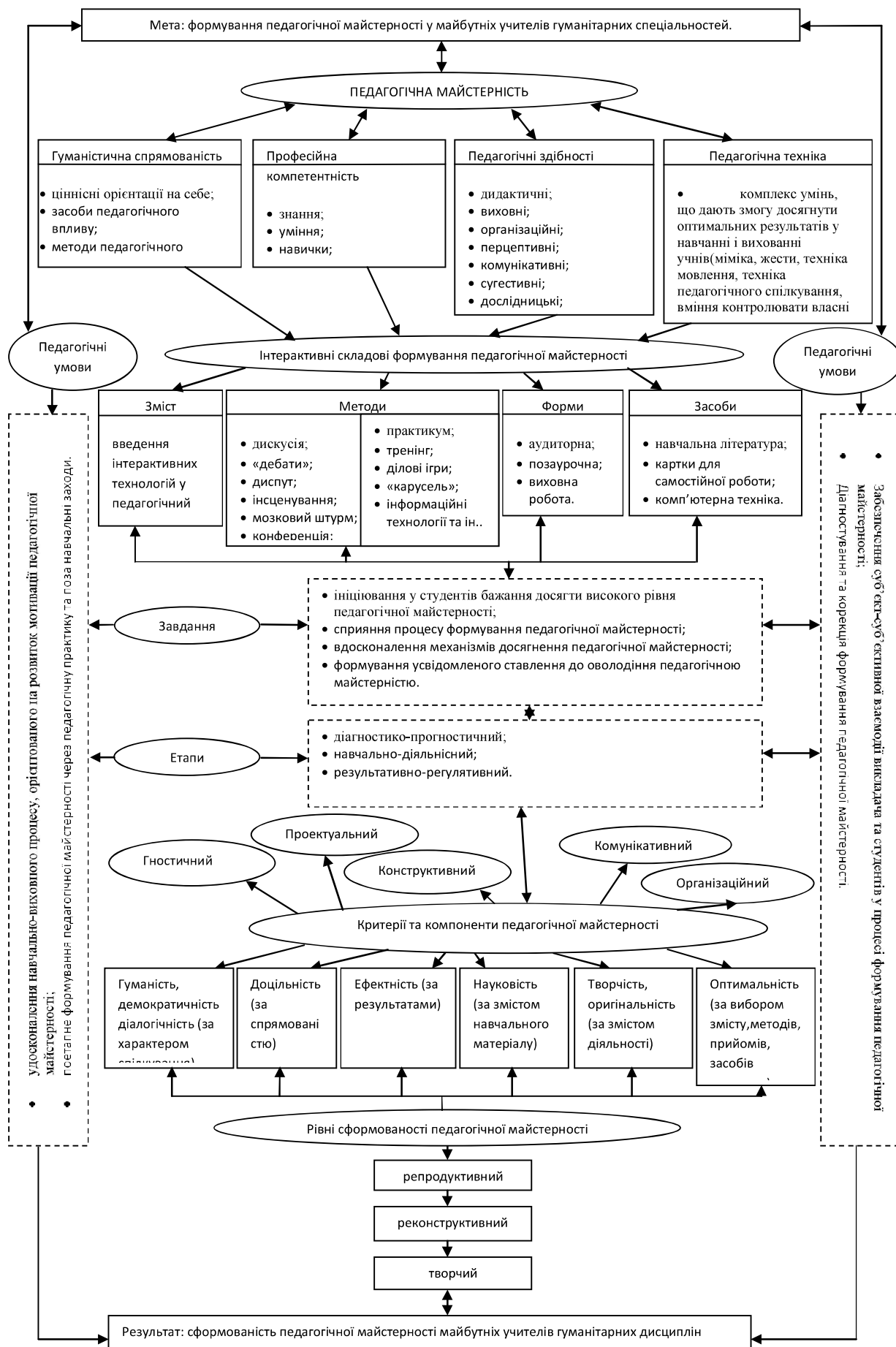

Рис.1. Модель формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів

вим, О.Пометун, Л.Пироженко, Г.П'ятаковою та ін.

Слово "інтерактив" походить від англійського слова "interact", де "inter" - взаємний, "act" - діяти. За визначенням педагогічного енциклопедичного словника Б.М.Бім-Бада [7, с.107] інтерактивне навчання – це навчання, яке побудоване на взаємодії того, хто навчається, з навчальним середовищем, яке є сферою досвіду, що засвоюється. Українські науковці О.Пометун та Л.Пироженко зазначають, що "суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де і учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання" [9, с.9].

Враховуючи визначення поняття "інтерактивні технології", яке подано О.Пометун та Л.Пироженко, ми розкриваємо сутність інтерактивних технологій навчання так: це форма цілеспрямованої організованої взаємодії суб'єктів навчальної діяльності, у процесі якої здійснюється постійна, активна співпраця викладача та студентів на засадах співробітництва та співтворчості.

Охарактеризуємо конкретні методи та форми, які ми використовуємо у процесі підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Методи – «це засіб або система засобів, свідомо вживаних для досягнення тих спеціальних завдань, що містить у собі навчальний процес» [13, с.317]. У світлі нашого дослідження, методи передбачають спектр засобів і способів залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності, яка спрямована на вдосконалення їх професійних знань, умінь та навичок, на формування педагогічної майстерності.

Тому дієвим у формуванні педагогічної майстерності виявилось впровадження у навчальний процес інтерактивних методів: дискусії, дебатів, диспутів, інсценування, мозкового штурму, конференції, практикуму, тренінгу, ділові ігри, «карусель», інформаційні технології тощо.

Відзначимо, що *засоби навчання* – «це допоміжні матеріальні засоби з їх специфічними дидактичними функціями» [12, с.161]. Ми використовували навчальну літературу, дидактичні картки, картки для самостійної роботи, комп'ютерну техніку під час різних форм навчання.

Варто відзначити, що *форма організації навчання* – «означає зовнішній бік організації навчального процесу, що пов'язаний з часом і місцем навчання, а також із порядком його здійснення» [13, с.385]. Ми вважаємо актуальними для організації нашого дослідження такі форми навчання: аудиторна, позааудиторна, виховна робота.

Важливими структурними елементами моделі формування педагогічної майстерності є визначення основних завдань та етапів, на яких ці завдання будуть реалізовуватися. У процесі дослідження ми визначили такі завдання:

- ініціювання у студентів бажання досягти високого рівня педагогічної майстерності;
- сприяння процесу формування педагогічної майстерності;
- вдосконалення механізмів досягнення педагогічної майстерності;
- формування усвідомленого ставлення до оволодіння педагогічною майстерністю.

Завдання, у відповідності з авторською моделлю, реалізуються поетапно. Доречно виділити *три основні етапи*. Перший етап, *діагностико-прогностичний*, передбачає чітке визначення мети й завдань процесу формування педагогічної майстерності студентів, обґрунтування методологічних підходів до реалізації цього процесу; розробку програми та інструментарію експериментального дослідження.

Другий, *навчально-діяльнісний*, – це основний етап формування педагогічної майстерності майбутніх учителів, який передбачає модифікацію системи навчально-виховної роботи в інституті шляхом упровадження в навчальний процес спеціального курсу «Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін» (апробація модулів програми, методичних рекомендацій до проведення навчальних занять, захисти

проектів); організація системи виховних заходів, спрямованих на формування педагогічної майстерності; залучення студентів до діяльності із використанням інтерактивних технологій; формування педагогічного мислення, педагогічного досвіду у процесі проходження різних видів педагогічної практики.

Третій – *результативно-регулятивний* етап формування педагогічної майстерності – передбачає проведення моніторингу сформованості педагогічної майстерності студентів, аналіз дослідно-експериментальної роботи; визначення співвідношення мети й завдань за результатами експерименту та визначення кола проблем, які потребують подальшого дослідження.

Таким чином, враховуючи зазначене вище, визначаємо, що *критеріями педагогічної майстерності вчителя* є гуманність (за характером спілкування), доцільність (за спрямованістю), ефективність (за результатами), науковість (за змістом навчального матеріалу), творчість (за змістом діяльності), оптимальність (за вибором змісту, методів, прийомів, засобів навчання) [4, с.74].

Структурними компонентами педагогічної майстерності (за Н.Кузьміною): 1) гностичний – дослідницький, який передбачає постійне збільшення знань, умінь, навичок. 2) конструктивний – планування педагогічної діяльності та прогнозування результатів. 3) проєктувальний – проєктування віддалених, перспективних цілей навчання та виховання, а також стратегій та способів їх досягнення. 4) організаторський – організація учбово-виховного процесу. 5) комунікативний – встановлення взаємовідносин вчителя з іншими [5, с.54-62].

В оволодінні майстерністю ми виокремили три *рівні*: репродуктивний, реконструктивний і творчий рівень.

Репродуктивний рівень характерний для вчителів, орієнтованих на стандарт, еталонну якість педагогічної діяльності, що прагне до її збереження та підтримки. Визначальною рисою педагога з таким рівнем є його вміння навчити інших тому і так, як вчили його самого.

Реконструктивний рівень якості припускає досягнення позитивного результату педагогічної діяльності за рахунок засвоєння та пошуку нового, котре вже, як правило, десь, кимсь реалізується. Учителі, які працюють на цьому рівні якості, більш повно відбивають свою індивідуальність у педагогічній діяльності, для них характерний орієнтир на норми індивідуального прогресу. Учитель володіє стратегіями формування потрібної системи знань, умінь і навичок учнів зі свого предмету в цілому.

Творчий рівень – у більшому ступені орієнтований на норми, ідеали, що встановлюють перспективні цілі в даному виді діяльності та індивідуальні норми. Він характерний для викладачів, які займаються дослідницькою роботою, мають власні методики викладання та постійно знаходяться у творчому пошуку. Учитель володіє стратегіями перетворення свого предмету в засіб формування особистості учнів, їх потреб у самовихованні, самоосвіті та саморозвитку.

У процесі дослідження ми очікуємо отримати результат – сформовану педагогічну майстерність майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Зауважимо, що цей результат можливий лише тоді коли переважна більшість студентів матиме творчий та реконструктивний рівень педагогічної майстерності. Найвищий рівень (творчий) педагогічної майстерності забезпечується за умови, якщо педагогічну майстерність особистість вважає ціннісною категорією.

Отже, розвиток педагогічної майстерності викладача являє собою процес особистісного зростання та процес фахового становлення особистості. Головним критерієм педагогічної майстерності викладача має бути кінцевий результат, зростання у професійних знаннях, умінь і навичках майбутніх фахівців, у моральній готовності до вирішення нестандартних завдань, що диктуються сучасними умовами ринкових відносин.

Запропонована модель відображає комплексну реалізацію всіх визначених у дослідженні передумов, педагогічних умов і компонентів системи професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.

Література та джерела

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Карамущенко, І.Ф.Кривоніс та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
3. Ковальчук Л.О. Організація педагогічної практики студентів класичного університету: компетентнісний підхід // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації: Матеріали III Всеук. наук.-практ. конф. 18-20 трав. 2006 р. Рівне, 2006. – С.69-73
4. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності: Навчальний посібник. / Л.О.Ковальчук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 608 с.
5. Кузьміна Н.В. Очерки психологи труда учителя / Н.В.Кузьміна. – Л., 1967. – С.54-62
6. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: дис. доктора пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Ірина Миколаївна Мельничук; Тернопільський нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2011. – 585 с.
7. Педагогический энциклопедический словарь / [сост. Бим-Бад Б.М.]. – М., 2002. – 528 с.
8. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І.П.Підласий. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с.
9. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
10. Слободчиков В.И. Антропологический подход в современном образовании / В.И.Слободчиков // Известия МСАО им. Я.А.Коменского. – 2003. – №1. – С.66-74
11. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А.М.Прохоров]. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 1660 с.
12. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студ. вищ. пед. закладів освіти. / М.М.Фіцула. – 3-те вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Начальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.
13. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник / В.В.Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

В статтє раскрыта сущность педагогического мастерства, охарактеризован структурные элементы модели формирования педагогического мастерства будущих учителей гуманитарных дисциплин с помощью интерактивных технологий. Педагогическое мастерство рассматривается как обязательный элемент профессиональной компетентности будущего педагога. Проанализирована специфика учебно-воспитательного процесса учебного заведения в аспекте формирования педагогического мастерства.

Ключевые слова: будущий учитель, модель, учебно-воспитательный процесс, педагогическое мастерство.

The article considers the issues of the nature of pedagogical skills. The structural elements of the model of pedagogical skills of teachers of humanities have been characterized through the interactive technology. Pedagogical skills are seen as a necessary element of professional competence of future teachers. The specific character of the educational process has been analysed in the aspect of formation of pedagogical skills.

The main criterion of pedagogical skills of a teacher should be the end result, growth in professional knowledge and skills of future professionals in the moral readiness to solve non-standard tasks dictated by the modern market conditions.

Key words: future teacher, model, the educational process, pedagogical skills.